

เทคนิคการเขียนสารคดี

ฉวีวรรณ คูหาภินันท์*

ขณะนี้จุดอ่อนของการศึกษาไทยทั่วประเทศมีหลายด้าน แต่ด้านที่สำคัญด้านหนึ่งคือปัญหาคุณภาพครูซึ่งมีคุณภาพต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน โดยมีทุกระดับตั้งแต่โรงเรียนจนถึงมหาวิทยาลัย ได้แก่ มีความรู้ไม่ตรงกับสาขาวิชาที่สอน ไม่ตั้งใจสอน ไม่รับผิดชอบการสอน ไม่เตรียมการสอน ไม่ตรวจงาน หรือการบ้าน ไม่ตรงต่อเวลา ไม่ชอบอ่านเขียน และศึกษาค้นคว้าอันเป็นพื้นฐานของการศึกษา ไม่มีคุณธรรมและจริยธรรม ไม่รักในอาชีพครู ไม่เสียสละอุทิศตนเพื่อการสอน มีวิธีการสอนแบบเก่าๆ ไม่มีวิธีการสอนที่มุ่งให้เด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และสุดท้ายไม่มีทักษะในการเขียนสารคดี หรือวิชาการ เพื่อทำผลงานทางวิชาการซึ่งจำเป็นมากทุกระดับโดยเฉพาะอาจารย์ในมหาวิทยาลัย

งานเขียนสารคดีแต่ละประเภทมีวิธีการเขียนไม่เหมือนกัน เช่นการเขียนหนังสือสารคดี ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หรือปริญญานิพนธ์และบทความทางวิชาการที่เขียนลงหนังสือพิมพ์ ต่างกับบทความทางวิชาการที่เขียนลงวารสารทางวิชาการ ซึ่งผู้เขียนต้องศึกษาค้นคว้าและฝึกฝนเขียนเป็นประจำจึงจะทำให้ประสบความสำเร็จในการเป็นนักเขียนสารคดีหรือนักเขียนทางวิชาการ

การเขียนสารคดีนี้ก่อนอื่นผู้เขียนจะต้องสนใจและมีความรู้ในเรื่องที่จะเขียน รู้กว้างรู้ลึกในเรื่องนั้นๆ อาจเป็นความรู้จากการได้ศึกษาเล่าเรียนมาหรือจากประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ แต่ถ้าผู้เขียนไม่มีความรู้ในเรื่องที่สนใจจึงจำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม จากการสัมภาษณ์หรือสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ และค้นคว้าเอกสารต่างๆ รวมทั้งการอ่านงานวิจัยอีกด้วย

การเขียนบทความสารคดี รวมทั้งการเขียนงานวิจัยที่ดีจะต้องมีความคิดใหม่ๆ อาจมองเห็นปัญหาใหม่ๆหรือมองเห็นความสัมพันธ์กับความคิดใหม่ ข้อมูลใหม่ หรือเกิดจากการสังสมความคิดที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นเวลานาน นอกจากนั้นการเลือกเรื่องที่จะเขียนจะต้องมีประโยชน์ทั้งต่อผู้อ่านและต่อสังคม อันเป็นความก้าวหน้าทางวิชาการที่ไม่ซ้ำกับคนอื่นและเนื้อเรื่องจะต้องทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์

เมื่อเลือกเรื่องที่จะเขียนได้แล้ว จะต้องเขียนโครงเรื่องหรือลำดับเรื่อง (Outline)ซึ่งได้จากการค้นคว้าหาความรู้นั่นเอง ทำให้การเขียนโครงเรื่องง่ายขึ้น อันเป็นการวางแผนจัดระเบียบทางความคิดที่ดี เปรียบเสมือนการคิดไปข้างหน้าและคิดก่อนทำ เป็นการทำงานด้วยความฉลาดไม่ใช่อคิดอย่างเดียวโดยไม่ยั้งคิด ขาดข้อจำกัด แล้วรีบลงมือทำทันที จะทำให้เกิดพลาดและแก้ไขได้ยากเมื่อคิดแล้วต้องเขียนลงบนกระดาษก่อนแล้วจะทำให้แก้ไขได้ง่าย (Think ahead work smart)

* ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

วิธีการเขียนหรือเทคนิคในการเขียนสารคดี ผู้เขียนต้องมีความสามารถทางภาษาซึ่งได้จากการศึกษาค้นคว้าตนเอง ทำให้เขียนได้ถูกต้องตามรูปแบบการเขียนสารคดีแต่ละประเภท เนื้อหาถูกต้อง รวมทั้งตัวสะกดการันต์ และถ้อยสำนวนที่ถูกต้องโดยต้องตรวจสอบจากหนังสืออ้างอิงที่เป็นหลักและมีชื่อเสียงแต่ละประเภททั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ส่วนเทคนิคการเขียนบทความทางการวิจัยนั้น เมื่อทำวิจัยเสร็จเรียบร้อยแล้วจะต้องเขียนเป็นบทความทางการวิจัยโดยต้องย่องานวิจัยให้ได้ครบทุกเนื้อหาสาระไม่สั้นและไม่ยาวจนเกินไป วารสารบางฉบับอาจกำหนดจำนวนหน้าเช่น ไม่เกิน 6-10 หน้า หรือ 20 หน้า เป็นต้น

ผู้เขียนบทความทางการวิจัยจะต้องตรวจสอบคำชี้แจงการส่งเรื่องตีพิมพ์ซึ่งเป็นข้อมูลที่วารสารแต่ละฉบับกำหนดอาจกำหนดจำนวนคำในการเขียนสาระสังเขป (Abstract) ให้เขียนไม่ยาวเกินไปเช่น ไม่เกินจำนวน 200 หรือ 400 คำ เป็นต้น (ถ้าเกินกำหนดคำคอมพิวเตอร์จะตัดทันที) ในการเขียนสาระสังเขป โดยเฉพาะงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ ผู้เขียนบางคนเขียนยาวเกินไป ที่ถูกต้องควรเขียนให้สั้นกะทัดรัด อันประกอบด้วย 3 ส่วนคือ วัตถุประสงค์ วิธีวิจัย หรือเครื่องมือที่ใช้ และผลที่ได้รับเท่านั้น ส่วนการเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมนั้น ถ้ากำหนดแบบฟอร์มไว้จะต้องพิมพ์ตามที่บรรณาธิการกำหนดไว้ทุกอย่าง

นอกจากนั้น ตามที่สังเกตและตรวจงานวิจัยมาเป็นจำนวนมาก การเขียนวัตถุประสงค์ หรือ จุดมุ่งหมายในการวิจัย ส่วนใหญ่ไม่สอดคล้องกับประโยชน์ที่จะได้รับเช่น จุดมุ่งหมายในการวิจัยมี 4 ข้อ ประโยชน์ที่จะได้รับมี 3 ข้อหรือ 5 ข้อ แต่ละข้อเมื่อตรวจสอบกับวัตถุประสงค์จะเขียนไปคนละทิศละทาง และไม่กระชับซึ่งข้อนี้สำคัญมาก

การย่อหน้าจะต้องให้ข้อความแต่ละย่อหน้าเชื่อมโยงความคิดกัน ในหน้าหนึ่งๆ อาจมีหลายย่อหน้าได้ รวมทั้งต้องย่อหน้าบทสรุปด้วย ส่วนการเว้นวรรคก็เช่นเดียวกันต้องรู้จักเว้นวรรคให้ได้ใจความไม่เขียนติดกันไปหมด แต่ละวรรคสามารถเชื่อมโยงถ้อยคำได้ดีทำให้อ่านแล้วไม่สะดุด และน่าอ่าน

การเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมเป็นส่วนสำคัญของการเขียนสารคดีโดยเฉพาะการเขียนผลงานเพื่อขอตำแหน่งทางวิชาการ เช่น งานวิจัย และบทความในวารสารวิชาการ ส่วนมากพบว่า ผู้เขียนมักจะรวบรวมหรือลอกผลงานของผู้อื่นโดยมิได้อ้างอิง มีการลอกกันเข้าไปเข้ามา โดยเฉพาะการทำวิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาโท หรือแม้แต่ปริญญาเอก และสารนิพนธ์สำหรับผู้เรียนหลักสูตรไม่ทำวิทยานิพนธ์ / ปริญญานิพนธ์ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้งานวิจัยในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ไม่มีคุณค่าเอาไปใช้ประโยชน์ไม่ได้ (ไม่ควรเอาเข้าห้องสมุด) บางคนเพียงแต่เปลี่ยนชื่องานวิจัยเท่านั้น ไม่มีอะไรใหม่ โดยเฉพาะงานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ อย่างไรก็ตามที่ถูกต้อง เมื่ออ้างอิงแล้ว ควรบอกที่มาไว้ในบรรณานุกรมด้วย การเขียนอ้างอิง/เชิงอรรถและบรรณานุกรมมีหลายรูปแบบจะเลือกแบบใดแบบหนึ่งก็ได้แต่ต้องเขียนรูปแบบเดียวกันทั้งเล่ม

การอ้างอิงเป็นการคัดลอกหรือยกเอาความคิดหรือข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ผู้เขียนได้ค้นพบ และนำมาอ้างอิง เพื่อเสริมหรือสนับสนุนข้อคิดเห็นของผู้วิจัย ให้น้ำหนักหรือน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

การอ้างอิงที่ดีไม่ควรนามามากเกินไป ควรอ้างอิงเฉพาะที่จำเป็นและไม่ใช้ข้อมูลพื้นๆ ที่ใครๆ ก็รู้ ควรเลือกอ้างอิงเฉพาะที่เป็นเอกสารอันดับแรก หรือเอกสารปฐมภูมิ (Primary sources) เท่านั้น และ

เป็นข้อมูลสำคัญจริงๆ ที่ผู้เขียนมีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์สูง ส่วนข้อมูลอันดับรองหรือเอกสารทุติยภูมิ (Secondary sources) จะไม่นิยมนำมาอ้างอิงยกเว้นกรณีจำเป็นที่หาเอกสารอันดับแรกไม่ได้ เพราะสูญหายไปเนื่องจากกาลเวลา และไม่ได้พิมพ์ใหม่ เช่น วรรณกรรมเก่าแก่บางเล่มที่มีคุณค่า มีนักเขียนสารคดีบางคนไม่ยอมค้นคว้า แต่ลอกต่อกันมาซึ่งการลอกต่อกันมาหลายทอดแม้แต่อ้างอิงคำศัพท์ภาษาไทยยังอ้างอิงจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับปัจจุบัน สังเกตได้ง่ายว่าผลงานของผู้เขียนยังใช้พจนานุกรมเล่มเก่าซึ่งล้าสมัยไปแล้ว ขณะเดียวกันมีคำจำกัดความที่ไม่ได้อ้างอิงมาจากพจนานุกรมภาษาอังกฤษโดยตรงแต่เป็นการคัดลอกจากเอกสารอันดับรอง ซึ่งเป็นผลงานของนักเขียนคนอื่นนั่นเองนอกจากนี้ยังใช้คำว่า “อ้างจาก” ไม่สมควรอย่างยิ่งถ้าเอกสารปฐมภูมิยังสามารถหาได้

การคัดลอกงานของผู้อื่นนั้นทำได้และจำเป็นถ้าเป็นการนำมาสนับสนุนข้อมูลของผู้เขียน ไม่ใช่คัดลอกเอามาเป็นเนื้อหาหรือคำพูดของผู้เขียนเอง แต่ไม่ควรยาวเกินไป เมื่อนำข้อความของเขามาต้องเปิดเผยและให้เกียรติเจ้าของผลงาน โดยระบุว่าเป็นของใครและในเนื้อหาต้องแจ้งเลขหน้า (p. หรือ pp.) และแจ้งไว้ในบรรณานุกรมให้ครบถ้วนด้วย

การคัดลอกข้อความที่สำคัญของผู้อื่นโดยไม่ได้ เปลี่ยนแปลงหรือเขียนใหม่ด้วยคำพูดของเรา เรียกว่า อัญพจน์ เมื่อนำมาอ้างอิงจะต้องใส่เครื่องหมาย อัญประกาศ “ ” คร่อมไว้ด้วย แต่ต้องเป็นข้อความไม่เกิน 3 -4 บรรทัดและสามารถเขียนหรือพิมพ์ต่อข้อความในเนื้อหาได้เลยโดยเขียนแหล่งที่มาอ้างอิงไว้ด้วย

ถ้าเป็นข้อความที่ตัดตอนมาเกิน 3-4 บรรทัดให้ขึ้นบรรทัดใหม่ โดยย่อหน้าถัดไปจากย่อหน้าปกติ (ย่อของย่อหน้า) เขียนหรือพิมพ์ข้อความดังกล่าวแยกกับข้อความที่เป็นเนื้อหา และไม่ต้องใส่เครื่องหมายอัญประกาศ เช่นเดียวกับการอ้างอิงบทร้อยกรอง ถ้าไม่เกิน 1 บรรทัด เช่น กลอน 1 บรรทัด หรือ 1 บาทให้เขียนต่อกับเนื้อหาและอยู่ในเครื่องหมายอัญประกาศ แต่ถ้าเป็นบทประพันธ์เต็มให้เขียนหรือพิมพ์แยกออกมาโดยขึ้นบรรทัดใหม่ และการย่อหน้าถัดไปจากย่อหน้าปกติ ไม่ต้องใส่เครื่องหมายอัญประกาศ และแจ้งแหล่งที่มาอ้างอิงด้วย

การอ้างอิงและบรรณานุกรมมีความสำคัญและจำเป็นมากในการเขียนสารคดี การอ้างอิงทำได้ 2 แบบ คือ 1. แบบแทรกไปในเนื้อหา ปัจจุบันนิยมมากเพราะพิมพ์ง่าย จัดหน้าง่าย แต่มีข้อเสียคืออ่านแล้วสะดุด เพราะข้อความอ้างอิงจะอยู่ในวงเล็บ 2. แบบลงเชิงอรรถอ้างอิง ซึ่งลงไว้ที่ท้ายหน้ากระดาษ (หรือบางกรณีอาจรวมไว้ท้ายบทหรือท้ายเล่ม) ข้อดีคือ ใช้สะดวกสำหรับผู้อ่านเพราะลงหมายเลข 1 2 3 ตามลำดับของแต่ละหน้าจะได้ไม่สับสน หรือทำเครื่องหมายดอกจัน* แทนก็ได้ ปัจจุบันแบบเชิงอรรถอ้างอิงไม่ค่อยนิยมใช้กัน เพราะมีข้อเสียคือ การพิมพ์ลำบากในการจัดหน้าให้พอดี สำหรับข้อความอ้างอิงด้านล่างของหน้า ซึ่งบางครั้งอาจจะยาวมากแต่อย่างไรก็ตามการลงเชิงอรรถอ้างอิงแบบเสริมความหรือเชิงอรรถอธิบาย ยังมีความจำเป็นที่ต้องใช้ร่วมกับเชิงอรรถแทรกไปในเนื้อหาได้เป็นอย่างดี

อ้างอิงแบบแทรกไปในเนื้อหา มี 2 แบบ คือ

1. ระบบนามปี วิธีเขียนภาษาไทย ลงชื่อผู้แต่งและชื่อสกุล (ภาษาอังกฤษลงชื่อสกุล) ปีที่พิมพ์ และเลขหน้า ที่อ้างอิงอยู่ในวงเล็บ ดังตัวอย่างอ้างอิงจากหนังสือเขียน ดังนี้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545 : 166) (Larrick, 1964 : 88) เอกสารแต่ละประเภทจะเขียนแตกต่างกัน ต้องศึกษาจากคู่มือการเขียนอ้างอิง

2. ระบบหมายเลข ระบบหมายเลข ที่นำมาอ้างอิงตามลำดับตั้งแต่เล่มแรกจนถึงเล่มสุดท้ายเช่น (1:166) ระบบนี้จะเขียนหรือพิมพ์ได้ง่ายและสะดวกมาก

การเขียนบรรณานุกรม คือ การนำรายชื่อเรื่องที่ใช้อ้างอิงทั้งหมดมาเรียงไว้ด้วยกัน ตอนท้ายบทหรือท้ายเล่ม การเรียงลำดับการอ้างอิงแบบแทรกไปในเนื้อหา ระบบนามปี จะนำชื่อมาเรียงไว้ตามลำดับตัวอักษรของชื่อผู้แต่งคนไทย (ชื่อสกุล-ชาวต่างประเทศ) อาจแยกเป็นภาษาไทยภาษาอังกฤษที่นำมาอ้างอิงส่วนระบบหมายเลข เรียงลำดับหมายเลขที่นำมาอ้างอิง

วิธีการเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมแต่ละประเภทมีรูปแบบแตกต่างกัน

สำหรับการลงชื่อผู้แต่ง (หน่วยงานหรือสถาบัน) หนังสือภาษาไทยให้ลงชื่อต้น-ชื่อสกุล ถ้าเป็นภาษาต่างประเทศ ชื่อสกุล, ชื่อต้น หรือบางแบบฟอร์ม ชื่อสกุล, ชื่อต้นย่อ, ชื่อกลางย่อ เช่น พทยา วิทยากร Rowe, Garin หรือ Rowe, G. หรือ Gomeron , A.G.

ตัวอย่างอ้างอิงและบรรณานุกรม

การอ้างอิงหนังสือ

(ชื่อ สกุล, ปีพิมพ์ : เลขหน้า)

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 166)

(Larrick, 1964 : 88)

บรรณานุกรมหนังสือ

ชื่อ สกุล.// (ปีพิมพ์).// **ชื่อหนังสือ.** // (ครั้งที่พิมพ์).// เมืองที่พิมพ์.// สำนักพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.**

//////// นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

Nancy, Larrick. (1964). **A Parents' Guide to Children's Reading.** (3rd ed.)

//////// New York : Doubleday.

การอ้างอิงบทความในวารสาร

(ชื่อ สกุล, ปีพิมพ์ : เลขหน้า) ถ้าผู้แต่งเป็นชาวต่างประเทศใช้ชื่อ สกุลแทน

(ประภาพรรณ หิรัญวัชรพฤษ, 2555 : 6-10)

(Scott, 1889 : 15-20)

บรรณานุกรมบทความในวารสาร

ชื่อ สกุล. //(ปีพิมพ์, /เดือน). //ชื่อบทความ. //ชื่อวารสาร, //ปีที่ (ฉบับที่) : เลขหน้า.

ประภาพรพรณ หิรัญวัชรพฤกษ์. (2555, มกราคม – ธันวาคม). ความรู้คืออาวุธทางปัญญา.

////// วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 6(1) : 6-10.

Scott, Looney. (1889, June). Learning to Life Reading. **Children's Learning Journals**, 46 : 50-55.

อ้างอิงบทความในหนังสือพิมพ์

(ชื่อ สกุล. ปีพิมพ์, เลขหน้า)

(นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2557 : 20)

(Geak, 2013: 10)

บรรณานุกรมบทความในหนังสือพิมพ์

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2557, 10 มีนาคม). ยุทธวิธีใหม่ของนปช. **มติชนรายวัน**, 15.

Geak, Henry. (2013, 2 March). Public Library. **Bangkok Post**, 25.

อ้างอิง-ข้อมูล/บทความในอินเทอร์เน็ต

(ชื่อ สกุล, ปีที่พิมพ์, ออนไลน์)

(ศูนย์พัฒนาทรัพยากรการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553, ออนไลน์)

(Stanford University Libraries and High Wire Press, 2010, Online)

บรรณานุกรมข้อมูล/บทความในอินเทอร์เน็ต

ศูนย์พัฒนาทรัพยากรการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (2553). รูปแบบการให้บริการของวารสารอิเล็กทรอนิกส์. ค้นเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2555. จาก [http:// elearning.msu.ac.th/ge/ge51/0012003/page09_09.html](http://elearning.msu.ac.th/ge/ge51/0012003/page09_09.html).

หรือ Stanford University Libraries and High Wire Press. (2010). **Electronic Journal User Study**, Retrieved 25 February 2010. From <http://ejournal.stanford.edu/logdata.html>.

นอกจากตัวอย่างเหล่านี้แล้ว ผู้เขียนจะต้องศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากหนังสือคู่มือการเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมเพื่อเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมของสื่อแต่ละประเภท ที่นอกเหนือไปจากตัวอย่างที่ให้นี้ให้ อาจจะใช้รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งก็ได้แต่ต้องเขียนหรือพิมพ์ให้เป็นรูปแบบเดียวกันทั้งเล่ม สื่ออื่นๆ ควรศึกษาเพิ่มเติมได้แก่ การสัมภาษณ์ การอ้างอิงสื่อทุติยภูมิ (ซึ่งบางครั้งอาจจำเป็น) สื่อดิจิทัล สารานุกรม บทความในหนังสือ ซึ่งมีรายละเอียดมากไม่อาจยกตัวอย่างมาได้ทั้งหมด

สรุปได้ว่าการศึกษาของไทยจะพัฒนาได้ต้องพัฒนาครูให้มีคุณภาพซึ่งหมายถึงครูที่มีคุณสมบัติของครูที่ดีรวมทั้งต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสอนให้เด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้มีเทคนิคในการสอนให้สนุก ทันสมัย เข้าใจง่าย ทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการที่ดีทั้งการเรียนทั้งความประพฤติ นอกจากนี้ครูที่ดีจะต้องพัฒนาอาชีพของตน ด้วยการรักการอ่านศึกษาค้นคว้า ฝึกฝนการเขียนสารคดี หรือการเขียนวิชาการ ประเภทต่างๆ ให้ถูกต้อง มีศักดิ์ศรีและมีความละเอียดในการไม่ลอกผลงานของผู้อื่น เพื่อเป็นต้นแบบในการสอนให้นักเรียน และเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการของตนเองด้วย

บรรณานุกรม

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2557, 10 มีนาคม). ยุทธวิธีใหม่ของ นปช. *มติชนรายวัน*, 15.
- ประภาพรพรณ หิรัญวัชรพฤกษ์. (2555, มกราคม-ธันวาคม). ความรู้คืออาวุธทางปัญญา (Knowledge is wisdom arms). *ว.มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(2), 6-10.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา บัณฑิตวิทยาลัย. (2555). *คู่มือการพิมพ์สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์และดุษฎีนิพนธ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ศูนย์พัฒนาทรัพยากรการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (2553). *รูปแบบการให้บริการของวารสารอิเล็กทรอนิกส์*. ค้นเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2555. จาก http://elearning.msu.ac.th/ge/ge51-/0012003/page09_09.html.
- Geak, H. (2013, 2 March). Public Library. *Bangkok Post*, 25.
- Nancy, L. (1964). *A parents' guide to children's reading*. (3rd ed.). New York : Doubleday.
- Scott, L. (1889, June). Learning to life reading. *Children's Learning Journals*, 46 (13), 50-55.
- Stanford University Libraries and High Wire Press. (2010). *Electronic Journal User Study*. Retrieved 25 February 2010. From <http://ejust.stanford.edu/logdata.html>.